

terpentinj na konec nože RN 17 – 18. st; pres den čtyrikrate w piwe, kolik na konec noža wzię se muże, daweg; w herbathee, co na konec nože wezmess z toho prassku, užjweg; co na gedem konec nože wezmess, w krużmentoweg wode daweg HT 1760

špic noža – vžjwey každodenni 5 neb 6 sspiců nože z geleniho rohu; z toho na gedem sspic nože wzięti; vžjwey z krwe kozlowé půl ližice s živým ohnem na 2 sspice nože smýssané TS 1771

medzi prsty/palce – wezmy špicanardoweho kwetu, gak mnoho s petmy palcy wzięti se muże; wezmy ruže listkuow, co se mezy 3 palce wzięti muże; wezmy lewanduloweho kwetu, co se mezy čtři palce wzięti muże; wezmy florum hyperici mezy pet prsty; wezmy solj mezy tj prsty; wezmy swietleg sprosteg fialky, zeliny meliloti, slezu, každého gak mnoho se mezy dwa prsty wezme RT 17. st; wezmi romančeku, slezu, balssamu, každého co mezy prsty stisknuti mužess HT 1760; kwetu rozmarigoweho, czo mezy sztyrma palczy može wzat; z matierineg duszky kwetu, czo sztyrma palczy može wzięt RP 18. st

Kontamináciou predchádzajúceho spojenia vziať medzi prsty a spojenia vziať štipku niečoho, ktoré v analyzovaných textoch nie je vôbec prítomné, vzniklo nasledujúce, čiastočne deformované spojenie: wezmi k tomu soli wareneg, co chceš mezy tri sstipky RG 18. st. Ako predchádzajúce lexikálne jednotky, aj ono je vyjadrením minimálneho množstva.

Lexikálne jednotky, ktorých typickým príznakom je komparácia, sú ďalšou skupinou lexiky približne vyjadrujúcou obsahové miery. Vyjadrujú vždy len veľmi malé množstvá, a to na báze porovnávania s nejakou konštantou. Najfrekventovanejším konštrukčným typom sú preto prirovnania a nekomparatívne jednotky, ktoré z nich vznikli. Prirovnávanú časť tvorí meraná látka, prirovnávajúcou časťou je spomínaná konštantia – plod bežne rozšíreného a používaného ovocia, zeleniny, korenia a pod. – pričom rozhodujúca je veľkosť konštanty, jej obsah. Napr.:

lieskový orech [lie-, lí-] – tento lekwar gest dobry w čas mornj stareg osobe za gedem lieskowy orech, mlademu neco meneg RT 17. st; každú čtvrtu hodjnu gako gedem ljskowy orech z toho dawati; dobreho-teriaku pol druha kwentla anebo jako lieskowy orech HT-1760

orech – wezmy gaffru gako orech. čerweneg miery pol častky meneg; wezmy za pol orecha sprawedliwego benjatskeho midla a dwakrat tak mnoho witiolu; cukru na noc na gedemkrat gako pol orecha wezme RT 17. st; ráno y večer gako gedem orech we wjne užjweg HT 1760

vlašský orech – lekwar; s ktereho se wecer y rano za wlaskey orech ma prigati RT 17. st

muškátový orech – to spolu smjssej a každj den ráno y večer z toho gako gedem musskatowy orech užjweg HT 1760

gaštan – každý den trikrate z toho gako gedem kasstan užjweg HT 1760

hrach – kdy nekdo ospanjnu chorobu ma, temu polož gedem kusek gako hrach na yazik OCh 17. st; gako hrach kusek gaffru; zagečjho sadla za hrach RT 17. st; kaffru za gedem hrach do bawlny zawiñ a do ucha wlož TS 1771

brachové zrna – soly za gedno zmo hrachowe a tak mnoho wlaskeho kminu RN 17. – 18. st

konopné zrna – udelat potreba pilulky jak konopne zmo RO 18. st
konopné zrnko – tato mast nech se trikrat za den gako konopne zrnko do kutečka oka položi RT 17. st

bobok [-ek] – jako bobek muž u wine prygitj toho prachu HL 17. st

bobové zrna [zr-, zer-] – niemocznemu jak bobove zmo dat w napoju; day pit oesarowanemu theriaky jak bobove zemo RO 18. st

šošovica – djteti dati čerwenego tergaku na spanj gako gednu sšossowicy anebo y wjc, wedle weku HT 1760

vajce – wezmy stareho sadla za trj wagca RT 17. st

Ako vidieť z uvedených dokladov, nie je vždy možné jednoznačne určiť, či ide o obsahové miery. V prípadoch typu wezmy stareho sadla za trj wagca RT 17. st, soly za gedno zmo hrachowe RN 17. – 18. st a pod., by sme mohli uvažovať aj o tom, že uvedená lexikálna jednotka funguje ako jednotka hmotnosti. Vzhľadom na to, že používanie obsahových mier bolo podstatne frekventovanejšie, sa však prikláňame k interpretácii, že primárnu úlohu tu zohráva obsah konštanty, a nie jej hmotnosť.

Lexikografická prax ukazuje, že v súvislosti s týmito viacslovnými lexikálnymi jednotkami vzniká problém s ich klasifikáciou. Nie je totiž jednoznačné, či ich hodnotiť ako lexikalizované spojenia alebo frazeologické jednotky.

Ak vychádzame z Mlacekovej frazeologickej teórie, potom chápeme frazeologickú jednotku ako slovné spojenie, ktoré vzniklo prehodnotením už existujúceho voľného spojenia. Toto nadobúda nový význam, pričom novovzniknutá seméma sa zafixuje, ustáli (Mlacek, 1984, s. 25). V našom prípade však o procese nadobúdania nového významu hovoríť nemôžeme, takto chápaný proces frazeologizácie tu neprebehol. Podmienky definície frazeologickej jednotky, ktorá funguje ako „ustálené slovné spojenie, vyznačujúce sa obraznosťou a nerozložiteľnosťou svojho významu, ako aj expresívnosťou“ (Mlacek, 1984, s. 46), opisné vyjadrenie miery alebo objemu nespĺňa. Charakterizuje ho len jeden príznak, ustálenosť, čo však je zároveň aj jedným z príznakov terminologickej lexiky. Navyše si treba uvedomiť, že primárnu funkciu tu plní vecný charakter pomenovania, lexikálna jednotka teda prvoplánovo vystupuje ako nominálne pomenovanie nociónálneho charakteru vyjadrujúce určitú hodnotu. Preto si myslíme, že dané slovné spojenia sú lexikalizované, nie frazeologické a obrazné; ako také by sme ich odporúčali aj klasifikovať.

Literatúra

Historický slovník slovenského jazyka I (A–J), II (K–N) Red. M. Majtán. Bratislava, Věda 1991, 1992. 536 s. a 616 s.

HORECKÝ, J.: Základy slovenskej terminológie. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1956, 148 s.

MAJTÁNOVÁ, M. – SKLADANÁ, J.: Názvy mier a váh v slovenských lekárskech rukopisoch zo 17. a 18. storočia. Československý terminologický časopis, 4, 1965, s. 235–243.